

ТЕМА 11:

Держава в системі
макроекономічного
регулювання

Мета заняття:

- ▣ Визначити роль держави у відтворювальному процесі на всіх етапах розвитку ринку;
- ▣ Довести, що держава ставить своєю метою не коригувати ринковий механізм, а створювати умови для його вільного функціонування.
- ▣ Виходячи з мети – план заняття

Питання:

- ▣ 1. Класична та Кейнсіанська теорії державного регулювання економіки. Монетаристська теорія та визначення ролі грошової маси в регулювання економіки.
- ▣ 2. Економічні функції держави.
- ▣ 3. Інструменти державного регулювання економіки.

Класична теорія як теоретична база державного невтручання в економіку.

В епоху вільної конкуренції державне втручання було епізодичним так як ефективно працював ринковий механізм:

- поєднував інтереси виробника і споживача;
- стимулював НТП;
- ціни орієнтувалися на суспільно-необхідні витрати праці;
- диференціювалися виробники

Класична теорія: Ринкова система здатна до саморегуляції. Сей «ринкова конкуренція забезпечує рівність попиту і пропозиції, що виключає економічні кризи.

Кейнсіанська теорія державного регулювання економіки.

Дж.Кейнс (1883-1946) використовував твердження про те, що ринкове саморегулювання не забезпечує стійкого поступального розвитку економіки, а значить, необхідне державне втручання.

Кейнсіанська концепція стверджує:

- Існує зворотний причинно-наслідковий зв'язок – сукупний попит створює пропозицію;
- Якщо сукупний попит недостатній, то й обсяг виробництва не буде дорівнювати потенційного
- При негнучкості цін економіка може

Монетаристська теорія та визначення ролі грошової маси в регуляції економіки

- ▣ Монетаризм – концепція розвитку досконалої ринкової економіки, заснована на видатній ролі грошової маси. Монетаристи переконані в незаперечною кількісною теорією грошей, яка виражається:

$$MV=PT$$

Де, M – кількість грошей в обігу;

V – швидкість їх обігу;

P – ціни товарів;

T – кількість товарів.

Монетаристи вважають:

- Державне втручання в економіку необхідно звести до ролі "судді", щоб забезпечити можливість саморегулювання.
- Ринковий механізм є ефективним інструментом, тому ціни стимулюють конкуренцію.
- Одна з основних функцій держави – створення умов для конкуренції між виробниками за споживачів.
- Небезпека державного втручання в економіку не обмежується тим, що воно не дає можливості ефективно розподіляти ресурси.
- Не бачать необхідності в дефіцитному бюджеті і вважають, що в будь-якому випадку бюджет

Активна роль держави в творчому процесі

Держава виконує функції, до яких ринкова система пред'являє вимоги:

- виключати дії, що розривають ринкові зв'язки;
- активно використовувати не лише адміністративні, а й економічні методи;
- економічні методи застосовувати за правилом «не заважай ринку»

ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ:

- забезпечити збереження ринкового механізму і умов його нормальної роботи (демонополізація економіки, антиінфляційна політика, підтримка системи державних фінансів, створення багатокладної економіки)
- вирішення економічних і соціальних проблем, які ринок вирішити не може або вирішує не ефективно (соціальна політика, емісія, екологія, законодавство, прожитковий мінімум, зовнішньоекономічна діяльність, структурні перетворення, визначення пріоритетів макроекономічного розвитку)

Функції державного регулювання

- правильна організація грошового обігу;
- надання суспільних товарів, тобто послуг колективного користування (охорона , оборона і т. д.)
- перерозподіл доходів;
- боротьба з монополізмом та інфляцією;
- розвиток фундаментальної науки;
- здійснення регіональної політики;
- зовнішньоторговельна політика

Державне регулювання

- ▣ вплив держави на діяльність господарюючих суб'єктів і ринкову кон'юктуру з метою забезпечення нормальних умов функціонування ринкового механізму, вирішення соціальних і екологічних проблем.

Форми державного регулювання:

- ▣ бюджетно-податкове;
- ▣ кредитно-грошове;
- ▣ адміністративне.

Інструменти державного регулювання

- ▣ 1. ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА - заходи уряду, спрямовані на досягнення мети стабілізаційної політики за допомогою державних податків та витрат.
- ▣ 2. Грошова політика - впливаючи на грошову масу можна впливати на процентну політику, а тим самим на інвестиції та споживання населення.
- ▣ 3. Політика регулювання доходів – прагнення держави стримати інфляцію директивними методами – контроль за зростанням зарплати, цінами.
- ▣ 4. Соціальна політика
- ▣ 5. Зовнішньоекономічна політика - створення умов для активного сальдо торгового балансу

Державний бюджет - кошторис доходів та видатків держави, що складається щорічно, основний фінансовий баланс створення та використання централізованих фондів грошових коштів держави

Доходи державного бюджету

- Податки
- Збори
- Доходи від державної власності

Видатки державного бюджету

- Соціально-культурні програми
- Оборона
- Управління

Дефіцит державного бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами

Напрямки покриття дефіциту держбюджету

Емісія грошей

Кредити центрального банку держави

Внутрішня позика

Зовнішня позика

Позабюджетні фонди – грошові кошти держави, які мають цільове призначення і не входять до державного бюджету

Знаходяться в розпорядженні центральних або місцевих органів влади

Концентруються в спеціальних фондах, кожний з яких має цільове призначення

Створюються за рахунок субсидій з бюджету, позик, спеціальних податків та зборів

Розширюють можливості втручання держави в економіку, обминаючи бюджет

Можуть використовуватися як резерви, до яких звертається уряд в разі фінансових труднощів

Функції державного бюджету

Розподільна -

формування та використання грошових коштів держави з метою задоволення загальнодержавних потреб

Контрольна -

забезпечення цілеспрямованого формування грошових коштів держави та використання їх за цільовим призначенням

Фіскальна політика –

система регулювання економіки за допомогою державних видатків і податків

Державний борг – загальна сума непогашених дефіцитів бюджету, яка накопичена за час існування країни

Внутрішній борг -
заборгованість держави перед власними громадянами

Зовнішній борг -
заборгованість держави перед громадянами і організаціями інших країн

Економічні наслідки:

- скорочення споживання населення, як результат обслуговування зовнішнього боргу;
- «тінізація» приватного капіталу і стримання подальшого зростання економіки, породжуване державним боргом;
- зниження ділової активності через підвищення податків, необхідних для покриття державного боргу;
- перерозподіл доходів на користь власників державних цінних паперів

Цілі фіскальної політики

вирівнювання коливань економічного циклу

стабілізація темпів економічного зростання

досягнення високого рівня зайнятості, зниження темпів інфляції

Державні видатки – Витрати уряду, місцевих органів влади на придбання товарів та послуг і здійснення трансферних платежів

Державні закупки - купівля урядом та місцевими органами влади товарів та послуг

Закупки держави для власних потреб (наприклад, здійснення воєнних програм, програм освіти тощо)

Закупки для регулювання ринку (з метою підвищення або зниження сукупного попиту)

Трансферні платежі - виплати урядом і місцевими органами влади населенню, не пов'язані з економічною діяльністю

Соціальне страхування (наприклад, допомога у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю)

Соціальне забезпечення (виплати трудових та соціальних пенсій)

Податки - це обов'язкові платежі, які стягуються державою з фізичних та юридичних осіб; одне з головних джерел доходів держави

Принципи оподаткування

Рівномірність за часом

Визначеність по строкам і розміру

Зручність для платника податків

Стабільність

Держава впливає на функціонування економіки через систему державного регулювання

Державне регулювання – це система різноманітних заходів держави, спрямованих на:

- досягнення рівноваги в економіці;
- збалансування інтересів держави і господарюючих суб'єктів;
- спрямування діяльності господарюючих суб'єктів на досягнення цілей і пріоритетів соціально-економічної політики

Основні напрямки економічної діяльності держави

- підтримка та полегшення функціонування ринкового механізму;
- модифікація ринкової системи відповідно до умов розвитку

Основні напрямки економічної діяльності держави

- обмеженість ринкового механізму

- ринок не вирішує соціальні питання;
- ринок не в змозі забезпечити стратегічний прорив у галузі науки та технології;
- ринок не забезпечує глибокі структурні перетворення виробництва;
- ринок не забезпечує задоволення потреб у суспільних товарах;
- ринок не вирішує екологічні проблеми

Економічні функції держави в ринковій економіці

Забезпечення функціонування ринкової економіки

Створення правового та соціального середовища ефективного функціонування ринку

Захист від конкуренції

Організація грошового обігу

Модифікація функціонування ринкової системи

Регулювання зовнішніх ефектів (забруднення навколишнього середовища, структурних диспропорцій тощо)

Виробництво суспільних благ

Перерозподіл доходів

Макроекономічна стабілізація

Суб'єкти державного регулювання

Носії господарчих інтересів

Виразники господарчих інтересів

Соціальні групи, що відрізняються за доходами, видами діяльності, галузевими і регіональними інтересами

Профспілки, спілки підприємців, фермерів і т. ін.

Виконавці господарчих інтересів

Виконавчі органи влади

Об'єкти державного регулювання

Організаційно-виконавчий рівень

- робоче місце;
- фірма;
- галузь;
- сектор економіки;
- суспільне виробництво в цілому

Організаційно-територіальний рівень

- район;
- місто;
- регіон;
- господарство в цілому

Регулююча

- економічний цикл;
- секторна, галузева і регіональна структура господарства;
- нагромадження капіталу;
- зайнятість;
- грошовий обіг;
- платіжний баланс;
- ціни;
- соціальне забезпечення;
- навколишнє середовище;
- зовнішньоекономічні зв'язки і т. ін.

Етапи становлення державного регулювання економіки

Початок ХХ ст.

Перші спроби державного регулювання економіки (ДРЕ), пов'язані з необхідністю централізації ресурсів і переведення економіки на воєнні рейки під час Першої світової війни

1930-1970 рр.

Розвиток системи ДРЕ у зв'язку з економічною кризою 1929-1933 рр. та Другою світовою війною, а також повоєнними відновленнями економіки

70-80-і рр.

Неоконсервативне зрушення: посилюється акцент на конкуренцію як регулятор економіки

90-і рр.

Посилилися державні заходи щодо контролю за грошовим обігом та кредитом, зріс вплив держави у стимулюванні розробки новітніх технологій, підвищенні темпів економічного зростання та забезпеченні на цій основі високого рівня та якості життя населення

Правове забезпечення державного регулювання

Основні елементи

- заходи заборони;
- заходи дозволу;
- заходи примусу

Основні форми

- визначення форм та прав власності;
- умови укладання контрактів і господарчих угод;
- організаційно-правові рамки функціонування підприємств;
- правила діяльності фінансово-кредитних установ;
- умови оплати праці;
- охорона праці;
- соціальне забезпечення

Форми державного регулювання

пряме

відбувається через законодавчу діяльність та поширення державної власності на матеріальні ресурси

непряме

здійснюється за допомогою різних методів економічної політики

Методи прямого державного регулювання

Законодавчі методи

антимонопольні заходи:

- попередження монопольної змови;
- контроль за діяльністю підприємств, що мають монопольне становище на ринку;
- примусове розукрупнення

запровадження обов'язкових стандартів:

- екологічні стандарти;
- санітарні норми;
- соціальні стандарти

визначення мінімально припустимих параметрів життя населення:

- гарантований мінімум зарплати;
- допомога по безробіттю;
- пенсійне забезпечення

Діяльність державного сектору економіки

- державні підприємства (через будівництво або купівлю акцій);
- виробнича і соціальна інфраструктура;
- інноваційні процеси в капіталоемних та наукоємних галузях;
- військово-промисловий комплекс;
- державні монополії;
- державні закупки

Непрямі методи державного регулювання

Грошово-кредитні методи

- облікова ставка;
- операції на відкритому ринку цінних паперів;
- норма обов'язкового резервування;
- валютні інтервенції;
- валютні курси

Бюджетно-податкові методи

- податки;
- державні видатки;
- субсидії;
- податкові пільги

Прискорена амортизація

- норми амортизаційних відрахувань;
- порядок нарахування амортизації

Зовнішньоекономічні методи

- ціна;
- мито;
- пільги;
- квота

Індикативне планування

- середньострокові та довгострокові плани і програми розвитку

Роль ОВС України в забезпеченні функціонування системи державного регулювання

Контроль за обов'язковим дотриманням усіма господарюючими суб'єктами правил «економічної гри» здійснюють різні служби МВС України

Державна служба по боротьбі з економічною злочинністю

Запобігає здійсненню правопорушень і злочинів в економічній сфері

Підрозділи кримінальної міліції

Здійснюють заходи щодо безпеки функціонування різних форм власності і підприємницької діяльності

Підрозділи екологічної поліції

Контролюють екологічний і санітарний стан виготовленої продукції, захищають права споживачів на отримання безпечних якісних товарів

Національне Центральне Бюро Інтерполу

Протидіє транснаціональним злочинам, в тому числі в економічній сфері

Неокласичні моделі

Теорія монетаризму

- тільки ринковий механізм забезпечує ефективне регулювання економіки;
- базується на кількісній теорії грошей;
- головна роль у стабілізації економіки відводиться методам грошово-кредитного регулювання

Теорія економіки пропозиції

- відродження ринкового механізму;
- зменшення податків на заробітну плату і прибуток;

Теорія раціональних очікувань

- заперечує необхідність прямого державного планування економіки та поточного державного регулювання;
- господарючі суб'єкти здатні самі приймати оптимальні рішення, а державне регулювання тільки заважає цьому;
- потрібні стабільні «правила ринкової гри»